

Degen, Dorota

Praca toruńskiego profesora Józefa Stanisława Mikulskiego - pierwszą książką Wydawnictwa Naukowego PWN

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Bibliologia 2-3 (328), 317-327

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dorota Degen

Praca toruńskiego profesora Józefa Stanisława Mikulskiego — — pierwszą książką Wydawnictwa Naukowego PWN

Data 29 czerwca 1951 roku nie pozostała bez znaczenia dla rozwoju nauki polskiej. Przede wszystkim był to dzień otwarcia I Kongresu Nauki Polskiej, poza tym tego dnia ukończono druk pierwszej książki Państwowego Wydawnictwa Naukowego¹, obecnie największego w kraju wydawnictwa o profilu naukowym. Tak przedstawił ją zastępca pierwszego redaktora naczelnego PWN, Leon Marszałek: „Była nią mała książeczka z serii *Fauna Słodkowodna Polski* pt. *Sięciarki*”².

Trudno dziś powiedzieć, dlaczego właśnie tę pozycję wydawnictwo wybrało na swój debiut na rynku wydawniczym. Można jednak pokusić się o kilka uwag, które przybliżą sytuację, w jakiej PWN rozpoczynało swoją działalność i pośrednio wyjaśnią okoliczności ukazania się pierwszej pozycji książkowej.

Przede wszystkim należy zauważyć, że nie bez wpływu na zmiany w zakresie działalności wydawniczej państwa pozostały przygotowania do obrad I Kongresu Nauki Polskiej, który miał, w myśl dokonujących się zmian politycznych w kraju, przyczynić się do koordynacji poczynąń nauki polskiej, w tym także działalności wydawniczej. W trakcie prac przedjazdowych Podsekcji Wydawnictw Naukowych przedstawiono propozycję, aby nadzór nad wydawaniem prac naukowych w kraju powierzyć tworzącej się Polskiej Akademii Nauk. Dla łatwiejszej koordynacji pracy wydawniczej zaproponowano utworzenie specjalnej placówki, którą stać się miało będące w fazie organizacji Państwowe Wydawnictwo Naukowe³.

¹ W roku 1992 wydawnictwo przyjęło nazwę Wydawnictwo Naukowe PWN spółka z o.o.; por. *Wydawnictwo Naukowe PWN 1951—1996*, Alma Mater 1996, nr 1, s. 62—63.

² Akta dokumentujące początkowy okres działalności Państwowego Wydawnictwa Naukowego nie zachowały się. O dorobku oficyny z pierwszych lat istnienia świadczą jej publikacje; L. Marszałek, *Początki Państwowego Wydawnictwa Naukowego*, Księgarz 1964, 28, nr 1, s. 31; por. *Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1951—1991*, Warszawa 1991, s. 53.

³ Z. Raabe, *Z prac podsekcji wydawnictw naukowych*, *Życie Nauki* 1951, 6, nr 4, s. 409—412.

FAUNA SŁODKOWODNA POLSKI

OPRACOWALI:

J. A. BAYGER (Molna, pow. Lubliniec), dr A. DUNAJEWSKI (Warszawa), doc. dr St. FELIRSIK (Warszawa), dr B. FERENS (Kraków), prof. dr M. GIEYSZTOR (Warszawa), prof. dr T. JACZEWSKI (Warszawa), prof. dr R. KUNTZE (Warszawa), mgr W. MICHERDZIŃSKI (Kraków), prof. dr J. St. MIKUŁSKI (Toruń), prof. dr J. NOSKIEWICZ (Wrocław), prof. dr L. K. PAWŁOWSKI (Łódź), dr J. RAFALSKI (Poznań), prof. dr K. SIMM (Poznań), dr W. SKURATOWICZ (Poznań), prof. J. STACH (Kraków), prof. dr W. STEFAŃSKI (Warszawa), J. B. SZCZEPSKI (Warszawa), doc. dr K. TARWID (Warszawa), prof. dr W. L. WIŚNIEWSKI (Warszawa), dr J. WOLSKA (Łódź), prof. dr T. WOLSKI (Łódź), prof. dr J. ZACWILICHOWSKI (Kraków)

POD REDAKCJĄ

dra T. Jaczewskiego

profesora zoologii systematycznej
Uniwersytetu Warszawskiego

i

dra T. Wolskiego

profesora morfologii i systematyki
zdzierzał Uniwersytetu Łódzkiego

Z E S Z Y T 14

SIECIARKI (NEUROPTERA s. 1.)

(z 39 rysunkami w tekście)

OPRACOWAŁ

prof. dr Józef Stanisław Mikulski (Toruń)

W A R S Z A W A 1951

P A Ń S T W O W E W Y D A W N I C T W O N A U K O W E

Karta tytułowa pierwszej książki Wydawnictwa Naukowego PWN

Państwowe Wydawnictwo Naukowe powołane zostało do życia na mocy uchwały Prezydium Rządu z 28 kwietnia 1951 roku oraz zarządzeniem Ministra Szkół Wyższych i Nauki z tego samego dnia. Drugi z dokumentów jako cel funkcjonowania firmy określił działalność wydawniczą w zakresie potrzeb nauki i szkolnictwa wyższego. Państwowe Wydawnictwo Naukowe miało zaspokajać potrzeby uczelni w całym kraju w zakresie produkcji podręczników i skryptów. Za kolejną ważną pozycję w repertuarze przedsiębiorstwa uznano w rozporządzeniu ministra druk innych publikacji zlecanych przez Ministerstwo Szkół Wyższych i Nauki⁴. Ostateczny profil wydawniczy Państwowego Wydawnictwa Naukowego został ustalony w 1953 roku, kiedy Polska Akademia Nauk przekazała tej oficynie wydawanie swoich prac⁵. W latach 1951–1975 wydawnictwo wydało około 6400 tytułów publikacji PAN⁶.

Jak wspominałam wcześniej, debiutem książkowym PWN na rynku wydawniczym była praca profesora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu Józefa Stanisława Mikulskiego pt. *Sieciarki (Neuroptera s. 1.)*.

Autor książki, Józef Stanisław Mikulski, urodził się 11 III 1907 roku w Krakowie. Szkołę powszechną ukończył w Białej, gdzie w 1917 roku rozpoczął naukę w Gimnazjum Realnym im. T. Kościuszki. Naukę kontynuował w Krakowie w Państwowym Gimnazjum im. H. Sienkiewicza. Tam też w 1925 roku otrzymał świadectwo dojrzałości. Kolejnym etapem jego edukacji były studia biologiczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie swoje zainteresowania J. Mikulski skierował w stronę zoologii. Już w dwa lata po rozpoczęciu studiów został pracownikiem Katedry Zoologii UJ, którą w tym okresie kierował prof. Michał Siedlecki. W 1930 roku uzyskał stopień doktora filozofii, a w 1932 dyplom nauczyciela szkół średnich. Zdobyte wcześniej wiadomości pogłębiał, studiując biologię morza we Francji, w Stacji Morskiej w Roscoff (1930) oraz w Instytucie Oceanograficznym we włoskiej

⁴ L. Marszałek, op. cit., s. 28; *Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1951–1956*, Warszawa 1956, s. 7–9; *Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1951–1971*, Warszawa 1971, s. 3; L. Biliński, *Zarys rozwoju ruchu wydawniczego w Polsce Ludowej*, Warszawa 1977, s. 51; Tenże, *Instytucje wydawnicze i dystrybucja książki w Polsce*, Warszawa 1975, s. 69; A. Zdaniewska, *Dorobek: 42 000 tytułów. 45 lat Wydawnictwa Naukowego PWN*, Sycyna 1996, 3, nr 10, s. 9.

⁵ *Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1951–1956...*, s. 14, 30–31; A. Bromberg, *Książki i wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944–1957*, Warszawa 1958, s. 219–220; *Materiały sprawozdawcze za okres 10-letniej działalności Polskiej Akademii Nauk (1952–1961)*, Warszawa 1962, s. 159; por. też K. Orthwein, *Pierwsze wydawnictwa Polskiej Akademii Nauk*, Nauka Polska 1953, 1, nr 1, s. 213–220; T. Jabłoński, *Wydawnictwa naukowe w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem wydawnictw Polskiej Akademii Nauk*, Rocznik Biblioteki Narodowej 1970, 6, s. 177; W. Stankiewicz, S. Siekierski, *Kształtowanie się polityki wydawniczej w minionym trzydziestoleciu*, Rocznik Biblioteki Narodowej 1974, 10, s. 91–93; *Wydawnictwa naukowe w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem wydawnictw Polskiej Akademii Nauk*, Nauka Polska 1969, 17, nr 5, s. 127–130.

⁶ *Dorobek edytorski Państwowego Wydawnictwa Naukowego 1951–1976*, Warszawa 1975, s. 8, 16.

Messynie (1932). W latach 1934–1935 jako stypendysta Fundacji Kościuszkowskiej i Polskiej Fundacji Kulturalnej odbył roczne studia specjalne w zakresie ekologii zwierząt i entomologii na University of Illinois i Cornell University w Stanach Zjednoczonych. J. Mikulski habilitował się w 1938 roku na Wydziale Filozoficznym UJ. Już na początku swojej pracy naukowej, bo w 1931 roku, został mianowany współpracownikiem Komisji Fizjograficznej Polskiej Akademii Umiejętności. W latach 1936–1939 był członkiem Komisji Organizacyjnej Tatrzańskiego Parku Narodowego oraz sekretarzem Komitetu Ochrony Przyrody w Krakowie. W roku 1939 wraz z grupą polskich uczonych wywieziony został do Wrocławia, potem do obozów koncentracyjnych Sachsenhausen i Dachau. Po zwolnieniu pracował w latach 1941–1945 jako kierownik Stacji Ochrony Roślin przy Izbie Rolniczej w Krakowie. Od 1943 roku J. Mikulski zaangażowany był w tajne nauczanie na konspiracyjnym Wydziale Rolnym i Studium Farmaceutycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po wojnie wykładał na Wydziale Rolnym, czynnie uczestniczył w organizacji Katedry Zoologii UJ oraz tworzył Pracownię Zoologiczno-Entomologiczną UJ.

W roku 1947 autor *Sieczarek* przeniósł się do Torunia, gdzie przez trzydzieści lat pracował na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Jako profesor nadzwyczajny toruńskiej uczelni objął kierownictwo pierwszej w Europie Katedry Ochrony Przyrody i Ekologii na organizowanym przez siebie Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym. Był również w latach 1969–1977 kierownikiem Zakładu Hydrobiologii. Dwukrotnie (1952–1954; 1956–1958) pełnił funkcję dziekana Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi, a w latach 1965–1972 także prorektora UMK. W 1961 roku otrzymał tytuł profesora zwyczajnego. Profesor Józef Stanisław Mikulski zmarł 3 grudnia 1990 w Toruniu.

Autor dwóch zeszytów z serii *Fauna Słodkowodna Polski* był członkiem wielu krajowych i zagranicznych organizacji naukowych. Jak już wcześniej wspomniano, od 1931 r. uczestniczył w pracach Komisji Fizjograficznej Polskiej Akademii Umiejętności, a po powstaniu Polskiej Akademii Nauk w Komitecie Ekologicznym i Hydrobiologicznym PAN. Od 1930 roku był członkiem Ligi Ochrony Przyrody (od 1973 czł. honorowym) oraz aktywnym działaczem Państwowej Rady Ochrony Przyrody (1947–1955), a także członkiem Rad Naukowych Instytutu Rybactwa Śródlądowego (1955–1984), Instytutu Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego oraz Instytutu Ochrony Roślin. W roku 1947 włączył się w prace Polskiego Towarzystwa Zoologicznego i Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika. W Polskim Towarzystwie Hydrobiologicznym przez kilka kadencji pełnił funkcję prezesa Zarządu Głównego, był członkiem honorowym i honorowym prezesem (1983). Dla ośrodka toruńskiego ważna była jego aktywność w pracach miejscowego Towarzystwa Naukowego.

Profesor J. S. Mikulski był jednym z głównych organizatorów Międzynarodowego Kongresu Limnologów, który odbył się w 1965 roku, a od 1971

roku także członkiem międzynarodowej organizacji Societas Internationalis Limnologiae.

W bogatym dorobku toruńskiego współpracownika *Fauny Słodkowodnej Polski* znalazło się około osiemdziesięciu prac z dziedziny zoologii, ekologii, hydrobiologii i paleolimnologii. Wyniki swoich badań publikował przede wszystkim na łamach czasopism specjalistycznych, m.in. „Ekologii Polskiej”, „Archiwum Hydrobiologii” oraz „Pracach Limnologicznych UMK” (był ich redaktorem w latach 1959–1983). Z podręczników jego autorstwa warto wspomnieć przedwojenne *Jętki*, a także *Biologię wód śródlądowych*⁷.

Sieciarki J. Mikulskiego, oznaczone numerem 14, były pierwszym zeszytem, który ukazał się po wojnie w serii *Fauna Słodkowodna Polski*⁸. Seria ta obejmować miała 37 zeszytów, a zapoczątkowana została w latach 1935–1938 pięcioma numerami: 2, 3, 15, 26 i 37⁹. W okresie przedwojennym zeszyty z tej serii publikowało Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego Instytutu Popierania Nauki. Kasa założona została w roku 1881. W drugim okresie swojej działalności, przypadającym na lata 1918–1939, stała się w pełni nowoczesnym instytutem popierania nauki polskiej. Do jej zadań należało prowadzenie badań i gromadzenie informacji dotyczących organizacji nauki w kraju i za granicą. Z jej funduszy przydzielano zapomogi i pożyczki na prowadzenie indywidualnych badań oraz druk ich wyników. Kasa im. Mianowskiego popierała również różne przejawy działalności instytucji i towarzystw naukowych, przyznawała m.in. stypendia i nagrody oraz pełniła rolę nakładcy wydawnictw naukowych. Wspierała w ten sposób m.in. Polską Akademię Umiejętności, Towarzystwo Naukowe Warszawskie oraz Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika¹⁰. W wymienionych organizacjach skupieni byli redaktorzy oraz autorzy przedwojennych zeszytów *Fauny Słodkowodnej Polski*, wraz z Józefem Mikulskim

⁷ Archiwum UMK, sygn. K–21/164; *Materiały bio- i bibliograficzne członków wydziałów Towarzystwa, Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu* 3, 1949, z. 1–4, s. 40–42; *Kto jest kim w Polsce*, Warszawa 1989, s. 850; L. A. Błędzki, A. Giziński, *Józef Stanisław Mikulski (11 III 1907–3 XII 1990)*, *Wiadomości Ekologiczne* 1991, 37, z. 3, s. 239–241; *Mikulski Józef (Stanisław Bogdan)*, [w:] *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945–1994. Materiały do biografii*, pod red. S. Kalembki, Toruń 1995, s. 471–472.

⁸ Najszerzej zawartość zeszytów serii omówiona została przez K. Kasprzaka i J. I. Rybaka, zob. K. Kasprzak, J. I. Rybak, *Pół wieku wydawnictwa „Fauna Słodkowodna Polski”*, *Przegląd Zoologiczny* 1984, 28, z. 1, s. 55–61.

⁹ R. Kuntze, *Ssaki (Mammalia)*, 1935, z. 2; A. Dunajewski, *Ptaki (Aves)*, 1938, z. 3; J. S. Mikulski, *Jętki (Ephemeroptera)*, 1936, z. 15; L. K. Pawłowski, *Pijawki (Hirudinea)*, 1936, z. 26; K. Simm, *Gąbki (Porifera)*, 1935, z. 37; por. *Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Katalog. 1951–1955*, Warszawa 1955, s. 178; J. Rożnowska-Feliksiakowa, *Wydawnictwa ciągłe w Bibliotece Instytutu Zoologicznego Polskiej Akademii Nauk. Katalog i przypisy bibliograficzne*, Warszawa 1958, s. 685–686; *Katalog Wydawnictw Kasy im. Mianowskiego oraz wydawnictw będących w jej zawiadywaniu*, Warszawa 1936, s. 77.

¹⁰ T. Łapacz, *Kasa im. Mianowskiego*, [w:] *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 2, cz. 1, pod red. B. Sordylowej, Wrocław 1990, s. 30–37.

będącym współpracownikiem Komisji Fizjograficznej PAU oraz członkiem wymienionych towarzystw¹¹.

Subwencje na wydanie wszystkich przedwojennych zeszytów pochodziły z zasiłku Funduszu Kultury Narodowej. Powstał on w 1928 roku i w ramach swojej działalności miał wspierać materialnie instytucje naukowe, wydawnictwa oraz badania naukowe. Dzięki zasiłkom Funduszu do roku 1939 wydano wiele wybitnych pozycji naukowych, m.in. *Polski słownik biograficzny*, *Encyklopedię polską*, a także *Bibliografię polską* Estreichera¹².

Za druk zeszytów *Fauny* z lat 1935–1938 odpowiedzialna była Drukarnia i Litografia 'Jan Cotty' mająca swoją siedzibę na ul. Kapucyńskiej 7 w Warszawie. Była to tłocznia, której tradycje sięgały połowy wieku XIX. Działała bez przerwy do września 1939 roku¹³.

Komitetowi redakcyjnemu czuwającemu nad całością wydania przewodniczyli Tadeusz Jaczewski¹⁴ i Tadeusz Wolski¹⁵. Już w okresie przedwojennym w składzie osób opracowujących kolejne zeszyty znalazł się J. Mikulski, który, jak wspomniano wyżej, w ramach serii przedstawił w 1936 roku swoją pracę pt. *Jętki (Ephemeroptera)*.

Po raz kolejny myśl powrotu do wydawania *Fauny Słodkowodnej Polski* powróciła we wnioskach z obrad przedkongresowego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Zoologicznego, który odbył się w Łodzi w dniach 8–10 grudnia 1950 roku. Wśród kluczowych zadań stojących przed polską zoologią znalazło się także zalecenie, aby „intensywnie kontynuować zapoczątkowane wydawnictwo *Fauna Słodkowodna Polski*”. Inicjatywa ta szybko znalazła zrozumienie uczestników obrad, co nie budzi zdziwienia, zważywszy na to, że wśród nich były osoby związane z przedwojenną serią *Fauny*, a nawet jej redaktorzy T. Jaczewski i T. Wolski. Ogólne poparcie omawianych planów wydawniczych było pewne, szczególnie po określeniu swojego stanowiska przez środowisko polskich zoologów co do przemian w kraju oraz zmian następujących w organizacji nauki w Polsce. Akceptacja nowych zadań stojących przed towarzystwem najpełniej wyrażona została w apelu wystosowanym do zebranych, a wygłoszonym przez T. Jaczewskiego, który stwierdził, że to od „zoologów polskich zależy, jakim się stanie Polskie Towarzystwo Zoologiczne w Polsce Socjalistycznej”¹⁶.

¹¹ Mikulski Józef (Stanisław Bogdan), [w:] *Pracownicy...*, s. 471.

¹² B. Jaczewski, *Organizacje i instytucje życia naukowego w Polsce (listopad 1918–1939)*, [w:] *Historia...*, s. 168, 180–183.

¹³ Z. Dobrzański, *Cotty Jan*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej*, Warszawa 1972, s. 133.

¹⁴ K. Kowalska, *Jaczewski Tadeusz Franciszek Antoni (1899–1974)*, [w:] *Słownik biologów polskich*, pod red. S. Feliksiaka, Warszawa 1987, s. 220–221.

¹⁵ S. Feliksiak, *Wolski Tadeusz Bronisław (1890–1959)*, [w:] *Słownik biologów...*, s. 586–588.

¹⁶ T. Jaczewski, *Przedkongresowy Zjazd Polskiego Towarzystwa Zoologicznego*, *Życie Nauki* 1951, 6, nr 1–2, s. 85–91. Specyficzna wymowę polityczną miały słowa skierowane do czytelników przez redaktorów *Fauny* w *Sieciarkach*: „Redaktorzy *Fauny Słodkowodnej Polski*, którzy w swoim

Z całą pewnością przebieg przedkongresowego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Zoologicznego oraz jego ustalenia przyczyniły się bezpośrednio do reaktywowania serii *Fauna Słodkowodna Polski*. Łącząc ze sobą fakt gotowości wydania nowych zeszytów tej serii z okolicznościami powstania Państwowego Wydawnictwa Naukowego można stwierdzić, że *Sieciarki* były dziełem nie tyle przypadku, co zbiegu okoliczności. Będącemu w stadium organizacji PWN bardzo zależało, aby pierwsza pozycja książkowa była gotowa już na otwarcie I Kongresu Nauki Polskiej, co stanowiłoby efektowny początek funkcjonowania firmy. Dlatego z całą pewnością na debiut należało wybrać pozycję, którą uda się szybko przygotować do druku. Takie możliwości dawała omawiana książka. Zgodnie z deklaracją przyjętą na przedkongresowym zjeździe zoologów jeszcze w grudniu 1950 roku, gdzie „postanowiono dążyć do usprawnienia akcji wydawniczej w zakresie nauk zoologicznych”, trwały przygotowania do wznowienia *Fauny*¹⁷. Być może nowe prace, które planowano wydać w tej serii, były już gotowe lub bliskie ukończenia. Mogły stanowić więc korzystną propozycję dla PWN. Z drugiej strony wydanie ich właśnie w tej oficynie było wskazane ze względu na to, że firmował je już tworzący się Instytut Zoologiczny powstającej Polskiej Akademii Nauk¹⁸, a jak wcześniej wspomiano Państwowe Wydawnictwo Naukowe miało m.in. stanowić bazę wydawniczą Akademii¹⁹. *Fauna Słodkowodna Polski* stała się wydawnictwem Instytutu Zoologicznego w 1952 roku²⁰. Na zebraniu Tymczasowego Komitetu Zoologicznego PAN, które odbyło się 2 czerwca 1952 roku, jeszcze przed oficjalnym utworzeniem Instytutu Zoologicznego, na wniosek prof. T. Jaczewskiego postanowiono uznać zapoczątkowaną w 1935 roku serię za wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk²¹. Dlatego dopiero na stronie tytułowej trzeciej powojennej pozycji pt. *Gąbki (Porifera)* Kazimierza Simma, która ukazała się w 1953 roku, znalazła się adnotacja, że praca powstała staraniem Instytutu Zoologicznego PAN²².

czasie zainicjowali to wydawnictwo i w latach 1935–1938, walcząc z licznymi trudnościami, a przede wszystkim z zupełną obojętnością ówczesnych instancji naukowych i oświatowych zdołali wydać pięć jego przedwojennych zeszytów, najlepiej, bo z własnych doświadczeń, potrafią ocenić, jak wielkie, rewolucyjne zmiany zachodzą u nas w stosunku do nauk przyrodniczych w szczególności”, J. Mikulski, *Sieciarki (Neuroptera s. 1.)*, Warszawa 1951, s. 3.

¹⁷ T. Jaczewski, op. cit., s. 88.

¹⁸ Instytut Zoologiczny Polskiej Akademii Nauk został powołany jako samodzielna placówka naukowa PAN uchwałą Rady Ministrów z dn. 26 września 1952 r., por. Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, [dalej cyt. APAN], Sekretariat Prezesa PAN, sygn. 41.

¹⁹ Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Katalog 1951–1955..., s. 178–179; Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Katalog 1954, Warszawa 1954, s. 101–102; Serie wydawnicze Polskiej Akademii Nauk i towarzystw naukowych. Materiał roboczy, cz. 1: Instytucje i placówki PAN, towarzystwa naukowe specjalistyczne, Warszawa 1967, s. 279.

²⁰ APAN, Sekretariat, sygn. 41.

²¹ Tamże, sygn. 35.

²² K. Simm, *Gąbki (Porifera)*, Warszawa 1953, s. 1; por. Nowe Książki. Przegląd nowości wydawniczych 1953, 5, nr 11, s. 336; *Gąbki* z 1953 r. stanowią już drugie wydanie (znaczenie

Sieciarki J. S. Mikulskiego udało się pokazać na oficjalnym otwarciu I Kongresu Nauki Polskiej. Jeden z egzemplarzy tej pracy został zaprezentowany na wystawie towarzyszącej obradom Kongresu urządzonej w gmachu Politechniki Warszawskiej pt. *Książka naukowa w Polsce Ludowej*²³. Tak relacjonuje to wydarzenie, w krótkim wspomnieniu o początkach PWN, Leon Marszałek: „Po dwóch miesiącach istnienia nie było nas stać na efektowniejsze zaprezentowanie się. I tak byliśmy szczęśliwi, że zdążyliśmy wydać ten drobiazg”²⁴.

Według informacji zawartych w metryce książki rękopis *Sieciarek* wpłynął do wydawnictwa 22 maja 1951, a druk jej ukończono, o czym wcześniej wspomniano, 29 czerwca 1951 roku. Książka formatu 8° (21 cm), licząca 56 stron, została zaopatrzona w miękką tekturową okładkę. Odbito ją na papierze 70-gramowym, satynowanym, klasy piątej. Tekst pracy złożono pismem linotypowym, przy czym do tekstu głównego użyto czcionki Excelsior o wielkości 8 punktów. Książka ma objętość 3,5 arkuszy drukarskich, a ogłoszono ją w nakładzie 5000 egzemplarzy. Zlecenie na druk zrealizowała Drukarnia im. Rewolucji Październikowej mieszcząca się w Warszawie przy ul. Mińskiej 65/67²⁵.

Na stronie tytułowej znalazły się informacje dotyczące tytułu serii (*Fauna Słodkowodna Polski*), osób opracowujących i redagujących całość (red. T. Jaczewski, T. Wolski) oraz numer (14), tytuł (*Sieciarki 'Neuroptera s. 1.'*) i nazwisko autora zeszytu (prof. dr Józef Stanisław Mikulski). Podane zostały miejsce i rok wydania (Warszawa 1951) oraz wydawnictwo (PWN)²⁶. Na okładzinie umieszczona została cena książki — 7 zł.

Tekst właściwy podzielony został na pięć części: wstęp, rozdział 1 (Wielkoskrzydłe *Megaloptera*), rozdział 2 (Sieciarki właściwe *Planipennia*), piśmiennictwo oraz skorowidz nazw systematycznych sieciarek. Całość zaopatrzona została w 39 rysunków.

W pierwszym okresie wydawania serii po wojnie, w latach 1951–1953, nadal jej redaktorami byli T. Jaczewski i T. Wolski, którzy redagowali ją od początku istnienia.

Z informacji umieszczonej na odwrocie górnej okładziny dowiadujemy się, że *Fauna Słodkowodna Polski* stanowi „zwięzłe opracowanie świata zwierzęcego naszych wód śródlądowych, dokonane przez szereg wybitnych badaczy polskich. Łączy ścisłość danych naukowych z ujęciem dostępnym dla pracownika

zmienione) pracy K. Simma (I wyd. 1935), a nie pierwsze, jak to błędnie podają niektóre katalogi PWN, por. Państwowe Wydawnictwo Naukowe. *Katalog 1954*, s. 101; w „Przewodniku Bibliograficznym” znalazła się informacja, że powyższa praca: „stanowi 1. wyd. nakładem PWN”. Brak jednak w literaturze potwierdzenia tej informacji, por. Przewodnik Bibliograficzny. Urzędowy Wykaz Druków wydanych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1953, 9, nr 20, s. 276.

²³ S. Mauersberg, *Nauka i szkolnictwo wyższe w latach 1939–1951, Historia nauki polskiej*, pod red. B. Suchodolskiego, t. 5, cz. 1, Wrocław 1992, s. 463.

²⁴ L. Marszałek, op. cit., s. 31.

²⁵ J. Mikulski, *Sieciarki*, s. 2.

²⁶ Tamże, s. 1.

mającego ogólne podstawy wykształcenia przyrodniczego. Zestawia wyniki dotychczasowych badań i wprowadza na drogę dalszych poszukiwań samodzielnych. Zawiera klucze do oznaczania wszystkich krajowych przedstawicieli słodkowodnych grup zwierząt i uwzględnia w szerokim zakresie ich sposób życia i związek ze środowiskiem oraz znaczenie praktyczne²⁷. Obok tego przedstawiony został orientacyjny podział serii.

Dość skromna szata graficzna, jaka cechowała *Sieciarki*, nadana została także kolejnym dwóm zeszytom serii. Pozycje te jednak odznaczają się już większą starannością o szczegółowe informacje dotyczące druku książek, np. pozwolenie na druk, errata, liczba arkuszy wydawniczych. Optymistyczny nakład pracy Mikulskiego wynoszący pięć tysięcy egzemplarzy w drugim zeszycie, który ukazał się w grudniu tego samego roku, został pomniejszony do trzech tysięcy, a w trzecim już do tysiąca pięciuset egzemplarzy.

Kolejne zeszyty serii *Fauna Słodkowodna Polski* zaczęły ukazywać się od roku 1974. Inicjatorem ich wydania był Instytut Zoologii PAN, później także Zakład Biologii Rolnej Instytutu Ekologii PAN. Zmienione zostały jednak szata graficzna i format nowych numerów serii. W zbliżonej formie ukazało się siedem kolejnych zeszytów, w tym ponownie zeszyt trzeci przygotowany przez B. Ferensa i J. Wasilewskiego²⁸.

Po siedmioletniej przerwie, w 1987 roku, seria *Fauna Słodkowodna Polski* pojawiła się ponownie. Firmowana była, nie jak dotąd przez Polską Akademię Nauk, ale przez Polskie Towarzystwo Hydrobiologiczne, które 5 października 1982 roku podjęło uchwałę o przejściu tego wydawnictwa²⁹. Towarzystwo to jednak pozostało ściśle związane z Akademią, która poza opieką naukową również finansowała jego działalność³⁰. Ostatni zeszyt oznaczony numerem 7a ukazał się drukiem w 1993 roku³¹. Znalazła się w nim krótka informacja tak podsumowująca dotychczasowy dorobek serii: „Kolejne tomy F.S.P. zawierają bogate dane ogólne dotyczące omawianej grupy zwierzęcej oraz informacje szczegółowe o określonych gatunkach, rodzajach, rodzinach i rzędach. Integralną

²⁷ Państwowe Wydawnictwo Naukowe. *Katalog 1954*, s. 101; por. Nowe Książki. Przegląd nowości wydawniczych 1952, 4, nr 4, s. 210.

²⁸ T. Sywula, *Małżoraczki (Ostracoda)*, 1974, z. 24; J. Noskiewicz, W. Puławski, *Blonkówki (Hymenoptera)*, 1974, 9; L. Berger, *Gady i płazy (Reptilia et Amphibia)*, 1975, 4; B. Ferens, J. Wasilewski, *Ptaki (Aves)*, 1977, 3; K. Galewski, E. Tranda, *Chrzęszcze (Coleoptera)*, 1978, 10; A. Piechocki, *Mięczaki (Mollusca)*, *Ślimaki (Gastropoda)*, 1979; A. Wróblewski, *Pluskwiaki (Heteroptera)*, 1980, z. 10.

²⁹ K. Kasprzak, J. I. Rybak, op. cit., s. 55.

³⁰ E. Pieczyński, *Polskie Towarzystwo Hydrobiologiczne*, [w:] *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 1, pod red. L. Łosia, Wrocław 1978, s. 226–227.

³¹ H. Rolik, J. M. Rembiszewski, *Ryby i kragłouste (Pisces et Cyclostomata)*, 1987, z. 5; K. Galewski, *Chrzęszcze (Coleoptera)*. Rodzina: *Kaluźnicowate (Hydrophilidae)*, Warszawa 1990, z. 10a; A. Piechocki, A. Dyduch-Falniowska, *Mięczaki (Mollusca)*. *Małże (Bivalvia)*, Warszawa 1993, z. 7a.

część każdego opracowania stanowią też klucze do oznaczania taksonów. Dzięki takiemu ujęciu, monografie poszczególnych grup systematycznych stanowią kompendium najnowszej wiedzy teoretycznej i praktycznej na ich temat. Zeszyty F.S.P. przygotowują wybitni specjaliści w zakresie znajomości fauny Polski³².

W sumie w latach 1935–1993 powstało 18 zeszytów *Fauny Słodkowodnej Polski*. Za druk 13 z nich odpowiedzialne było Wydawnictwo Naukowe PWN.

Wydawnictwo Naukowe PWN w 1996 roku obchodziło 45-lecie swojej działalności. Jak widać na przykładzie *Sięciarek*, swoją aktywność na rynku wydawniczym rozpoczęło od niewielkiej książeczki, której forma bardzo odbiegała od poziomu edytorskiego, jaki stara się zapewnić dziś swoim odbiorcom. Dorobek 45 lat istnienia PWN, największego obecnie wydawnictwa naukowego w Polsce, zamyka się liczbą 42 tys. tytułów³³.

Najlepiej cel działalności Wydawnictwa Naukowego PWN określony został w słowach skierowanych do czytelników w jednej z jubileuszowych publikacji: „Chcemy pozostać najważniejszym polskim wydawnictwem naukowym służącym ludziom nauki i kultury, dającym ludziom książki potrzebne. [...] Nasze słowniki i encyklopedie muszą, tak jak dotychczas, reprezentować najwyższy poziom merytoryczny i edytorski. Jeśli ktokolwiek weźmie do ręki książkę potrzebną do zrozumienia świata i pogłębienia wiedzy, powinna to być książka PWN³⁴”.

The work of Torun's professor Józef S. Mikulski — the first book from the Polish Scientific Publishers PWN

Summary

The Polish Scientific Publishers PWN came into being under the resolution of the Presidium of Government of 28 April 1951 and the ordinance of the Minister of High Education of the same day. A publisher's debut of PWN was the work titled *Sięciarki (Neuroptera s.l.)* by Józef Stanisław Mikulski, a professor at the N. Copernicus University in Toruń. His book was the first volume to appear after the war in the series *Fauna słodkowodna Polski (Polish Freshwater Fauna)*. The printing of *Sięciarki* had been

³² A. Piechocki, A. Dyduch-Falniowska, op. cit., inf. zamieszczona na dolnej okł.

³³ A. Zdaniewska, op. cit., s. 9; *Wydawnictwo Naukowe PWN 1951–1996*, s. 61; I. Janowska-Woźniak, *Marzenia, powinności i zyski*. Rozmowa z dyrektorem Grzegorzem Bogutą: Nowe Książki 1996, nr 8, s. 76–77; J. Hofman-Wiśniewska, *Niezależni od mód i polityki*. Rozmowa z Michałem Szewielowem, dyrektorem ds. handlowych i członkiem Zarządu PWN, Przegląd Tygodniowy 1996, nr 34, s. II.

³⁴ *Wydawnictwo Naukowe PWN 1951–1996*, s. 66.

completed on 29 June 1951 on the day of opening the 1st Congress of Polish Science. In the years 1935–1993, 18 editions of *Fauna słodkowodna Polski* appeared. PWN, known since 1992 as the Scientific Press of PWN, was responsible for 13 of them. As with *Sieciarki*, the book of J. S. Mikulski, the Publishers House started its activity from a small publication, the appearance of which differed greatly from the today's editorial standards.